پرۆفیسۆر مستەفا نازەلی

ڕوونکردنەوەی ڕێساکان

بە شێوازێکی نوێ

16054

وەرگێڕانی: کۆسار بەرزنجی

Preview sample - page 1 of 15 - Soran University Academic Digital Library

لەسەر نەرکی رێزدار
نێچیرڤان بارزانی سەرۆکی حکومەتی هەرێمی کوردستان
چاپکراوە

کۆبەرهەمی دکتۆر مستەفا زەلمی لە شەریعەت و یاسادا

سەرپەرشتیاری پڕۆژە
ڕێدار ڕەئوف ئەحمەد

إيضاح القواعد في شرح القواعد على نمط جديد

ڕوونکردنەوەی ڕێساکان بە شێوازێکی نوێ

نووسینی : دکتۆر مصطفی زەلمی
وەرگێڕانی : کۆسار بەرزنجی
پێداچوونەوەی : توفیق کەریم
ئامادەکاری : جمعە صدیق کاکە
ژمارەی چاپ : چاپی یەکەم ٢٠١٧

نرخی هەر بیست و شەش بەرگ
٢٥٠,٠٠٠ دینار

پرۆژەی وەرگێڕانی کۆبەرهەمی دکتۆر مستەفا زەلمی لە شەریعەت و یاسادا

بەپێی گرێبەستی واژۆکراو لە بەرواری ٢٠١٤/٩/١٧ لەنێوان لایەنی یەکەم: بەڕێز دکتۆر مصطفی زەلمی کە لەبری ئەو بەڕێز مسعود مصطفی زەلمی واژۆی کردووە.
لایەنی دووەم: دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ڕۆژ هەڵات کە بەڕێز حەسەنی دانیشفەڕ واژۆی کردووە.
مافی وەرگێڕانی ئەم بەرهەمانە بۆ زمانی کوردی و چاپکردنیان بەپێی ئەو خاڵانەی لە گرێبەستەکەدا لەسەری ڕێککەوتوون، دراون بە دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ڕۆژهەڵات.

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی (٧٤٤) ساڵی ٢٠١٦ی پێدراوە

Preview sample - page 2 of 15 - Soran University Academic Digital Library

ناوەڕۆك

پێشەکیەکان ٢١
بەچینە گشتییەکان ٢٣
نووسینەوەی ڕێسا فیقهییەکان بە پێی ڕیزبەندی مێژووییی ٤٥
ناوی ڕێساکان لە ڕووی ئامانجەکانەوە ٤٩
ڕێسای شەرعی و ڕێسای فیقهی ٥٣
ڕێسای شەرعیی دەقاوێز و ڕێسای یاسایی ٥٥
ڕێسای فیقهیی ئیجتیهادی و ڕێسای یاسایی ٥٨
ڕێسای فیقهی ڕێسای بنەمایی ٦٥
پەیوەندی نێوان ڕێسا و دەق ٧٥
ڕێسای دەقامێز و ڕێسای ئیجتیهادی ٧٦
ڕێسای فیقهی و تیۆری یاسایی ٧٨
ڕێسای فیقهی و ڕێکخەری فیقهی ٧٩
بەڵگەبوونی ڕێسا فیقهییەکان ٨٠
پێتی هەمزە ٨٧
ڕێسای (انظر الی ما قیل ولا تنظر الی من قال) واتە: سەیری بێژراو(وتراو) بکە و سەیری بێژەرەکەی مەکە. ٨٧
ڕێسای (الابراء، یکیف بالاسقاط و التملیك) واتە: ئۆباڵپاکی حوکمەکەی بە لەسەرخستن و خاوەندارێتیکردن دەگوڕێت ٨٨
ڕێسای (الاجتهاد لا ینقض بمثله) واتە: ئیجتیهاد بە ئیجتیهادێکی تر هەڵناوەشێتەوە. ٨٩
ڕێسای الاجتهاد هو القیاس واتە: ئیجتیهاد پێوانەسازیە(قیاس) ٩٢
ڕێسای (الاجتهاد یتطلب الالمام بمقاصد الشریعة و مستلزمات الحیاة و الـ ـلة بینهما) واتە: ئیجتیهاد دەخوازێت کە زۆر گرنگی بدەیت بە ئامانجەکانی شەریـ ـت و پێداویستییەکانی ژیان و پەیوەندی نێوانیان) ٩٦
ڕێسای (الاجر والضمان لا یجتمعان) واتە: کرێ و دەستەبەر لە یەك شتدا کۆنابنەوە. ١٠٠

Preview sample - page 3 of 15 - Soran University Academic Digital Library

رێسای (إذا اجتمع الحلال و الحرام، غلب الحرام) واتە: ئەگەر حەرام و حەلاڵ تێکەڵ بوون، حەرامەکە زاڵ دەکرێت. ١٠٢
رێسای (إذا اجتمع المباشر والمتسبب لضيف الحكم الى المباشر) واتە: ئەگەر کەسێک ڕاستەوخۆ کارێکی کرد و کەسێکی تریش هۆکاری هەمان کار بوو، ئەوا حوکمەکە دەدرێتە پاڵ ئەو کەسەی ڕاستەوخۆ کارەکە. ١٠٣
رێسای (إذا اجتمع المرآن من جنس واحد ولم يختلف مقصودهما دخل احدهما في الاخر) واتە: ئەگەر دوو کار گۆبوونەوە و لە یەک ڕەگەز بوون و ئامانجەکانیان جیانەبوون، دەچنەناو یەکدی. ١٠٥
رێسای (إذا تعارض المانع والمقتضي يقدم المانع) واتە: ئەگەر ڕێگر و پێویستکار ڕووبەڕوو وەستانەوە، ڕێگر پێشدەخرێت. ١٠٧
رێسای (إذا تواقرت في تصرف باطل عناصر تصرف آخر تحول اليه صحيحا) واتە: ئەگەر تواخمەکانی تەسەرروفێکی تر لە تەسەرروفێکی بەتاڵدا هەبوو، دەگۆڕێت بۆ تەسەرروفەکەی تر کە دروستە. ١٠٩
رێسای (اساس الضمان هو الضرر دون الخطأ) واتە: بنەمای دەستەبەریی زیانە، نەوەک هەڵە. ١١٢
رێسای (الاستطاعة اساس التكليف) واتە: توانا بنەمای تەکلیفە. ١١٤
رێسای (الاستثناء من التحريم إباحة) واتە : هەڵاوێردن لە حەرامکردندا دەبێتە ڕێپێدان. ١١٧
رێسای (الاستحسان استثناء الجزئيات من الكليات لمصلحة او ضرورة او عرف) واتە: جیاپەسەندی(ستحسان) هەڵاوێردنی هەندەکییەکانە لە هەمەکییەکان لەبەر بەرژەوەندییەک یان زەرورەتێک یان باو(عورف)ێک. ١١٨
رێسای (الاستصحاب، ما ثبت في الماضي يعد قائما في الحاضر والمستقبل، ما لم يثبت زواله) واتە: بەرفەرمان(ئەو حوکمەی لە ڕابوردوودا هەبووە)، لە ئێستا و داهاتووشدا دەمێنێتەوە، بە مەرجێک نەمانی نەسەلمێنرێت ١٢١
رێسای (استعمال الناس حجة يجب العمل بها) واتە: بەکارهێنانی خەڵک بەڵگەیە و پێویستە کاری پێ بکرێت. ١٣٠
رێسای (إعمال الكلام أولى من إهماله) واتە: ئەو قسەیەی کە کراوە پشتگوێ ناخرێت، مادام بتوانین وڵتایەکی پێ ببەخشین، چونکە لە لایەن کەسێکی باڵغی عاقڵی سەربەست و هۆشیارەوە وترابوە و کەسێکی ئاواش قسەی بێ سوود و پوچ ناکات. ١٣٢

Preview sample - page 4 of 15 - Soran University Academic Digital Library

ڕێسای (الافراط و التفريط مرفوضان في القرآن) تێپەڕاندن و بەزاندن لە قورئاندا
ڕەتکراوەن. ١٣٩
ڕێسای (الاقالة، تكيف بالفسخ و البيع) (مامەڵەپەشیمانی، بە هەڵوەشاندنەوە یان
فرۆشتن دادەنرێت) ١٤٤
ڕێسای (الاضطرار لا يبطل حق الغير) ناچاریوون مافی کەسانی تر بەتاڵناکاتەوە ١٤٦
ڕێسای (الامور بمقاصدها) هەموو کارێك بە پێی ئامانجەکەی هەڵدەسەنگێنرێت ١٤٩
ڕێسای (الامر بالتصرف في ملك الغير باطل) فەرمان کردن بە دەستکاریکردنی
موڵکی کەسێکی تر بەتاڵە ١٥٢
پێتی باء ١٥٤
ڕێسای (البدعة في الشؤون الدنيوية واجبة وفي الامور الدينية محرمة) داهێنان(بیدعە)
لە کاروباری دونیاییدا پێویستە و لە مەسەلە ئاینیەکانیشدا ڕێگاپێدراو نیە) ١٥٤
ڕێسای (البقاء اسهل من الابتداء) مانەوەی شتێك لەسەر حاڵی خۆی، ئاسانترە
لەوەی سەرلە نوێ دەستپێبکرێتەوە. ١٦٣
پێتی تاء ١٦٥
ڕێسای (التابع تابع) واتە: شوێنکەوتەی هەر شتێك لە بوونداء، لە حوکمەکانیشدا
شوێنی دەکەوێت و ئەو حوکمەی بۆ سەرەکی هەیە بۆ شوێنکەوتەکەش هەیە. ١٦٥
ڕێسای (التأويل، صرف اللفظ عن معناه الظاهر الى غير الظاهر لمبرر) تەئویل:
لادانە لە واتای ئاشکرای وشەکان بۆ واتایەکی تر، بە پاساوێك. ١٧١
ڕێسای (التبرع المضاف الى مابعد الموت وصية) بەخشین بۆ پاش مردن بە
وەسیەت دادەنرێت. ١٨٠
ڕێسای (التبرع المضاف الى ماقبل الموت هبة) بڕیاری بەخشین بۆ پێش مردن
دیاریيە ١٨٤
ڕێسای (التبرع لايتم الا بقبض) بەخشین تا وەرنەگیرێت، پڕلوپڕ نابێت ١٩٠
ڕێسای (التخصيص حصر العام في بعض افراده) تایبەتکردن قەتیسکردنی
گشتیەکە بەسەر هەندێك لە تاکەکانیدا ١٩٢
ڕێسای (ترك الاستفصال في حكاية الحال مع قيام الاحتمال ينزل منزلة العموم في
المقال) ئەگەر لە گێڕانەوەی حاڵەتێکدا جیاکاری باسنەکرابوو سەرەڕای ئەگەری
هەبوونی، ئەو قسەیە بە گشتی دادەنرێت ١٩٥
ڕێسای (تسري احكام الوصية على التبرعات في مرض الموت) ئەو بەخشینانەی لە
نەخۆشی مردندا دەبەخشرێت، حوکمی وەسیەتی هەیە ١٩٧

Preview sample - page 5 of 15 - Soran University Academic Digital Library

ڕێنمای (تصحيح المسائل تعديلها بحيث يأخذ كل و
ڕاستکردنەوەی مەسئەلەکان لە ڕانسینی میراندا، بڕیتیە لە ڕاستکردنەوەیان بە
شێوەیەک هەر میراتگرێک بەشی خۆی دەبات بە بێ دروستبوونی کەرت ١٩٩
ڕێنمای (التصرف على الرعية منوط بالمصلحة) هەرکارێک بەڕێرس دەیکات لەگەڵ
ژێردەستەکانیدا، پێویستە بۆ بەرژەوەندی ئەوان بێت ٢٠٦
ڕێنمای (التضمين لزام بالتعويض و ليس تمليكا) زامنکردن سەپاندنی بڕیتیدانە و
خاوەندارەوون نیە ٢٠٩
ڕێنمای (تكييف الشيء تحديد وصفه الشرعي أو القانوني) دیاریکردنی چۆنیەتی
هەر شتێک دیاریکردنی پێناسەی شەرعی یان یاسایی ئەو شتەیە ٢١٥
پێتی ثاء ٢١٨
ڕێنمای (الثابت بالبرهان كالثابت بالعيان) ئەو دلوایەی بە بەڵگەی بەهێز
دەچەسپێت وەک بینینی چاوەهایە ٢١٨
ڕێنمای (الثابت بالتصادق كالثابت بالمعاينة) ئەو مەسەلەیەی بە (بڕوابە
بەکێکردن - التصادق) دەچەسپێت، وەک ئەوە وەهایە کە بە چاوبینرابێت. ٢٢٤
..... ٢٢٥
پێتی جیم ٢٢٥
ڕێنمای (جناية العجماء جبار) ئەوزیانەی ئاژەڵ دەیدات هیچ بژاردنێکی تێدا نیە
ڕێنمای (الجواز الشرعي لا ينافي الضمان) ڕێپێدانی شەرعی ناتەبایی لەگەڵ
زامنبووندا نیە ٢٢٧
ڕێنمای (الجواز الشرعي ينافي الضمان) ڕێپێدانی شەرعی ناتەبایی لەگەڵ زامنبووندا
هەیە ٢٢٨
پێتی حاء ٢٢٩
ڕێنمای (الحاجة تنزل منزلة الضرورة عامة أو خاصة) ئەو خواستەیەی(گشتی بێت
یان تایبەتی) لە ئاستی زەرورەتدا نیە هەندێجار حوکمی زەرورەتی پێدەبەخشرێت.٢٢٩
ڕێنمای (الحدود تدراء بالشبهات) ئەو سزایانەی لە شەریعەتدا دانراون لە کاتی
هەبوونی گومانداجێبەجێکردنیان دەوەستێنرێت ٢٣٢
ڕێنمای (الحريم له حكم ما هو حريم له) سنوور(حریم)ی هەر شتێک هەمان حوکمی
ئەو شتەی هەیە ٢٣٦
ڕێنمای (الحقيقة تترك بدلالة العادة) واتای بنەڕەتی و سەرەکی هەر وشە و
دەستەواژە و ڕستەیەک وازی لێ دەهێنرێت بۆ ئەو واتایەی کە نەریت پێی بەخشیوە ٢٣٧
پێتی خاء ٢٣٩

Preview sample - page 6 of 15 - Soran University Academic Digital Library

ڕێسای (الخراج بالضمان) سوود وەرگرتن لە هەر شتێك بەسراوەتەوە بە زامنکردنیەوە ٢٣٩
ڕێسای (الخلاف یرتفع اذا حدد محله) هەر کات خاڵی ڕاجیاییمان دیاری کرد ڕاجیایی نامێنێت ٢٤١
پیتی دال ٢٤٤
ڕێسای (الدفع اقوی من الرفع) نەهێشتنی ڕوودانی شتێك بەهێزترە لە لابردنی پاش ڕوودانی ٢٤٤
ڕێسای (الدین والشریعة امران مختلفان) ئاین و شەریعەت دوو شتی لێك جیاوازن..٢٤٦
پیتی ذال ٢٤٩
ڕێسای (ذکر بعض ما لا یتجزأ کذکر کله) باسکردنی هەندێك لەو شتەی بەشبەش نابێت وەك باسکردنی هەموویەتی ٢٤٩
ڕێسای (الذمة مجموع ما للانسان من الحقوق وما علیه من الالتزامات) ئەستۆ بریتیە لە کۆی ئەو ماف و پابەندیانەی لەسەر مرۆڤە ٢٥١
پیتی راء ٢٥٤
ڕێسای (الرجال والنساء صنفان من نوع الانسان) پیاوان و ژنان دوو پۆلن لە جۆری مرۆڤ ٢٥٤
ڕێسای (الرخص لا تناط بالمعاصي) ڕوخسەتەکان لە گوناهەکاندا ڕێگای پێ نادرێت ٢٦٣
ڕێسای (الرضا بالشيء رضاء بما یتولد منه) ڕازیبوون بە شتێك ڕازیبوونە بەو شتەش کە لێوەی بەدیدێت ٢٦٤
پیتی زاء ٢٦٥
ڕێسای (زواج المکره باطل اذا لم یتم الدخول) ئەو هاوسەرگیریەی بە زۆر کراوە بەتاڵە ئەگەر مێردەکە سەرجێی لەگەڵ ژنەکەدا نەکردبێت. ٢٦٥
ڕێسای (الزیادة علی الانصبة المفروضة ترد علی الکل) ئەو زیادەیەی لە خاوەن بەشەکان دەمێنێتەوە دابەش دەکرێتەوە بەسەر هەموواندا. ٢٦٦
پیتی سین ٢٨٠
ڕێسای (الساقط لا یعود، کما ان المعدوم لا یعود) لابراو ناگەڕێتەوە، هەروەك چۆن فەوتێنراو ناگەڕێتەوە ٢٨٠
پیتی شین ٢٨١

Preview sample - page 7 of 15 - Soran University Academic Digital Library

ڕێسای (شرع من قبلنا شرع لنا) شەرعی ئەوانەی پێش ئێمە بوون بۆ ئێمەش ٢٨١
دەبێتە شەرع .....
ڕێسای (الشرط بخلاف مقتضى العقد باطل و مبطل) ئەو مەرجەی بە پێچەوانەی ناوەرۆکی گرێبەستەکەوە بێت بەتاڵ و بەتاڵکەرەوەیە) ٢٨٦
ڕێسای (الشركاء في مال مشاع شركاء في مستلزماته ونتائجه) ئەوکەسانەی هاوبەشن لە دارایيەکدا لە پێداویستی و ئەنجامەکانیشیدا هاوبەش دەبن ٢٨٨
ڕێسای (شروط النسخ في القرآن تختلف عن شروطه في غيره) مەرجەکانی هەڵوەشاندنەوە(نەسخ) لە قورئاندا جیاوازە لەو مەرجانەی بۆ هەڵوەشاندنەوە دارایيەکانی تردا ٢٩٠
پێنجەم صاد ٣٠٣
ڕێسای (صاحب الحق اذا ظفر بجنس حقه كان له أن يأخذه) خاوەن ماف هەرکات دەستی گەشت بە هەرشتێك کە لە ڕەگەزی مافەکەی بێت، دەتوانێت ٣٠٣
بیبات.
ڕێسای (الصبي غير المميز أو المجنون أو من في حكمهما، اذا أضر بالغير يجب الضمان في ماله) هەرکات منداڵێکی ناهەڵگرش یان شێتێك یان هەرکەس وەك ئەوان وەهایە، ئەگەر زیانی بە کەسی تر گەیاند، پێویستە لەو ماڵەی هەیەتی ئەو زیانە ببژێردرێت ٣٠٥
ڕێسای (صحة التعويض تختص بالمال المتقوم) دروستی قەرەبووکردنەوە تایبەتە بەو دارایيەی بەکارهێنانی ڕەوا و کردەیی بێت ٣٠٦
ڕێسای (الصداق المعين في يد الزوج قبل القبض يكون في ضمانه ضمان يد أو ضمان عقد) ئەو ماڕەییە دیاریکراوەی لە دەستی مێرددایە پێش ڕادەستکردن لە زەمانەتی ئەودایە، چ زەمانەتی دەستی بێت یان زەمانەتی گرێبەستی بێت. ٣٠٧
ڕێسای (الصريح لا يحتاج الى نية، والكناية لاتلزم الا بنية) ڕاشکاو پێویستی بە نیەت نیە، درکە(کنایە)ش نیازی لەگەڵ نەبێت پابەندکەر نیە ٣٠٨
ڕێسای (الصلح جائز بين المسلمين، الا صلحا احل حراما أو حرم حلالا) ڕێکەوتن دروستە لە نێوان موسوڵمانانداً، مەگەر حەرامێك حەڵاڵ بکات یان حەڵاڵێك حەرام بکات. ٣٠٩
پێنجەم صاد ٣١١
ڕێسای (الضرورات تبيح المحضورات) حاڵەتە زەروورییەکان قەدەغەکراوەکان حەڵاڵ دەکەن ٣١١

Preview sample - page 8 of 15 - Soran University Academic Digital Library

ڕێسای (الضرر الاشد يزال بالضرر الاخف) ئەو زیانەی زۆرترە بە زیانێکی کەمتر لادەدرێت ٣١٣
ڕێسای (الضرر لايزال بمثله) زیان بە زیانێکی وەک خۆی لانابرێت ٣١٤
ڕێسای (الضامن لا يقبل قوله الا بحجة) قسەی زامن بە بەڵگەی بەهێزەوە نەبێت وەرناگیرێت ٣١٥
پیتی طاء ٣١٦
ڕێسای (الطارىء بعد العقد كالمقارن) ئەو ناکارەی پاش گرێبەستەکە دێتە ئاراوە وەک هەبوونیەتی لەگەڵ گرێبەستەکەدا ٣١٦
ڕێسای (الطاعة بحسب الطاقة) گوێڕایەڵی بە پێی توانا دەبێت ٣١٧
ڕێسای (الطلاق الرجعي ما يجوز للزوج مراجعة زوجته بدون عقد جديد قبل انتهاء عدة المطلقة) تەڵاقی ڕەجعی ئەوەیە پێش تەواوبوونی ماوەی چاوەڕوانی تەڵاقدراوەکە مێردەکەی دەتوانێت ژنە تەڵاقدراوەکەی بگەڕێنێتەوە بۆ هاوسەری خۆی بە بێ مارەکردنێکی نوێ ٣١٨
ڕێسای (الطلاق الرجعي، يقطع النكاح) تەڵاقی ڕەجعی، گرێبەندی هاوسەری کۆتایی پێدەهێنێت ٣٢٠
ڕێسای (طلب الكسب الحلال فريضة بعد الفرائض) لە پاش فەرزەکان کاری حەڵاڵ فەرزە لەسەر مرۆڤ ٣٢٢
پیتی ظاء ٣٢٣
ڕێسای (الظاهر حجة لدفع الاستحقاق لا لاثباته) ئەوەی کە دیار و ڕوونە بەڵگەیە لەسەر نەبوونی مافی کەسانی تر لەسەر شتێك نەوەک سەلماندنی ئەو شتە ٣٢٣
ڕێسای (الظاهر لا يعارض البينة) دیار (ئاشکرا) دژایەتی بەڵگە ناکات ٣٢٤
ڕێسای (الظرف الطارىء المرهق للمدين يبيح له طلب تعديل التزامه بما يرفع الارهاق) بارودۆخی کتوپڕی شەکەتکاری قەرزار ڕێگای پێ ئەدات داوای گۆڕینی پابەندیەکانی بکات بەو شێوەیەی شەکەتیەکەی لەسەر نەمێنێت ٣٢٦
ڕێسای (الظلم يجب دفعه قبل الوقوع و رفعه بعده) پێویستە پێشگری لە ڕوودانی ستەم بکرێت و پاش ڕوودانیشی لاببرێت ٣٣٠
ڕێسای (الظن لا يزول بغير ما هو أقوى منه) گومان تەنها بە شتێکی بەهێزتر لە خۆی لادەچێت ٣٣٢
پیتی عەین ٣٣٣
ڕێسای (العادة محكمة) نەریت حوکمی پێ دەکرێت ٣٣٣

Preview sample - page 9 of 15 - Soran University Academic Digital Library

ڕێسای (العام لا يعمل بعمومه الا بعد تثبيت عدم تخصيصه) گشتی کار بە گشتیبوونەکەی ناکرێت تا ئەوکاتەی دڵنیا ئەبین تایبەت نەکراوە ٢٤٦
ڕێسای (العبرة بعموم النص لا بخصوص السبب) عیبرەت بە گشتیبوونی دەق دەبێت و بە تایبەتبوونی هاتنی دەقەکە ناببێت ٢٥١
ڕێسای (العدل واجب في كل شيء والفضل مسنون) دادپەروەری پێویستە لە هەموو شتێکدا پترویش لە دادپەروەری سوننەتە ٢٥٥
ڕێسای (العذر لايبرىء الذمة في ترك الواجب خلافا لفعل محظور) هەبوونی عوزرێك لە نەکردنی واجبێکدا واجبەکە لە گەردنت ناکاتەوە، بەڵام ئەگەر حەرامێکت کرد لەگەڵ ئەو واجبەدا واجبەکەت بەتاڵە و لە گەردنیشت ناکەوێت ٢٥٨
ڕێسای (العقد العيني لا ينعقد الا بالقبض) ئەو گرێبەستەی لەسەر شتێکی دیار و بەرجەستە دەکرێت بە وەرگرتن نەبێت دانامەزرێت ٢٥٩
ڕێسای (العقل والنقل صنوان كل منهما يكمل الثاني) عەقڵ و دەقی قورئان و فەرمودە جووتی یەکن و یەکدی تەواو دەکەن ٢٦٢
ڕێسای (على اليد ما أخذت حتى تؤديه) مەبەست ئەوەیە: ئەو کەسەی شتێك دەبات بەرپرسە لێی تا ئەیداتەوە. ٢٧١
ڕێسای (العمل المتعدي أفضل من القاصر) ئەو کارەی سوودی تێپەڕی هەبێت باشترە لەو کارەی تەنها سوودی بۆ خاوەنەکەی بێت ٢٧٥
پێتی غەین ٢٧٦
ڕێسای (غالب الرأي بمنزلة اليقين فيما بني أمره على الاحتياط) بۆچوونی زاڵ لە پلەی دڵنیابیدا دەبێت، لەو شتەدا لە سەر مەبادایی(احتیاط) بونیات نراوە ٢٧٦
ڕێسای (الغاية لا تبرر الوسيلة) ئامانج ئامرازڕەوا ناکات ٢٧٧
ڕێسای (الغبن المبرر للفسخ ما يخرج عن العادة) ئەو خەڵەتاندنەی پاساوی هەڵوەشاندنەوەیە کە سنووری ئاسایی تێپەڕاندبێت ٢٧٩
پێتی فاء ٢٨٠
ڕێسای (في العول تزداد الاسهم عددا و تقل كمية) لە گەڵ بەرزبوونەوەی ئەو ژمارەیەی کراوەتە بنەمای مەسەلەیەکی دابەشکردنی میرات بەشەکان لە ڕووی ژمارەوە زۆر دەبن و چەندیەتیەوە کەمتر دەبنەوە ٢٨٠
پێتی قاف ٢٨٥
ڕێسای (قد يثبت الفرع مع عدم ثبوت الاصل) هەندێکجار لق دەچەسپێت سەردڕای نەچەسپینی سەردکی ٢٨٥

Preview sample - page 10 of 15 - Soran University Academic Digital Library

ڕێسای (القياس لرجاع الجزئيات الى الكليات) پێوانەسازی گێڕانەوەی
هەندەکیەکانە بۆ هەمەکیەکان ٣٨٧
ڕێسای (القياس لا يصار اليه مع النص) لەگەڵ هەبوونی دەقدا، پەنا بۆ
پێوانەسازی نابرێت ٣٩٠
ڕێسای (القيد اذا ورد بعد جمل، يرجع الى جميعها، ما لم يقم دليل على خلاف ذالك
) ئەو پێوەندەی پاش چەند ڕستەیەك دێت، هەموویان دەگرێتەوە، ئەگەر
بەڵگەیەکی پێچەوانەمان نەبوو ٣٩٢
پیتی کاف ٣٩٤
ڕێسای (كل تعريف لا يتم، مالم تتوافر فيه شروطه العشرة) هیچ پێناسەیەك کامڵ
نیە، ئەگەر دە مەرجەکەی پێناسەی تێدا نەبێت ٣٩٤
ڕێسای (كل تناقض تعارض دون العكس) هەموو هاوڕێك ناتەبایە، بەڵام مەرج
نیە هەموو ناتەبایەك هاوڕێ بێت ٤٠٤
ڕێسای (كل حكم شرعي لابد له من سبب شرعي) پێویستە هەموو حوکمێکی
شەرعی هۆیەکی شەرعیشی هەبێت ٤٠٧
ڕێسای (كل قرض جر نفعا فهو ربا) هەر قەرزێك سوودی لەسەر بێت ڕیبایە ٤٠٨
پیتی لام ٤١٠
ڕێسای (لا اجتهاد فى مورد النص) ئیجتیهاد ناکرێت لە شتێکدا دەقی لەسەربێت.. ٤١٠
ڕێسای (لا تركة الا بعد سداد الدين) میرات نیە تا ئەو کاتەی قەرزەی ئەو قەرزەر
لەسەریەتی دەدرێتەوە ٤١٢
ڕێسای (لا حجة مع الاحتمال الناشيء عن دليل) ئەو بەڵگەیەکلەڕەوەی ئەگەری
لاوازبوون بەهۆی بەڵگەیەکەوە ڕووی تێدەکات، چیدی وەك بەڵگەی یەکلەڕەوە
تەماشا ناکرێت ٤١٤
ڕێسای (لا سلطان للنص الجنائي على ما يرتكب قبل نفاذه و بعد الغائه) دەقی
تاوانێن هیچ دەسەڵاتێکی بە سەر تاوانی ئەنجامدراودا نیە پێش بەرکاریوونی و
پاش هەڵوەشاندنەوەی ٤١٦
ڕێسای (لا ضرر ولا ضرار) زیان بە خەڵکی مەگەیەنە و بە زیان وەڵامی زیان
مەدەرەوە ٤٢٠
ڕێسای (لا ضمان على مؤتمن ما لم يقصر أو يفرط) ئەو کەسەی وەك
متمانەپێکراو شتێکی لەبەردەستدایە، بە فەوتانی ئەو شتە زامن نابێت گەر
کەمتەرخەم نەبێت ٤٢٩

Preview sample - page 11 of 15 - Soran University Academic Digital Library

ڕێسای (لا عبرة بالظن البين خطؤه) ئەو گومانەی هەڵەبوونی پووندە، بە هەند
وەرناگیرێت ٤٣١
ڕێسای (لا غلو ولا تكلف في الدين) زێدەڕۆیی و تەزەلەخۆگرتن لە ئایندا نیە ٤٣٣
ڕێسای (لا نفاذ لتصرف تعلق به حق الغير) ئەو هەڵسوکەوتەی مال کەسی تری
پێوەبە حێبەجێ ناکرێت ٤٣٤
ڕێسای (لا يسأل الانسان عن جريرة الغير) مرۆڤ بەرپرس نیە لە تاوانی کەسانی تر ٤٤١
ڕێسای (لايكلف المكلف الا بما يندرج تحت استطاعته) هیچ ئەرکێك ناخرێتە
سەرشانی کەسێکی ئەرکدار(مکلف)، مەگەر ئەو ئەرکەی توانای بەجێهێنانی هەبە ... ٤٤٢
ڕێسای (لاينكر تغير الاحكام بتغير الازمان) گۆڕانی فەرمانەکان بەپێی گۆڕانی کات
بە خراپ دانانرێت ٤٤٣
ڕێسای (لأحد الورثة الخروج عن التركة تبرعا أو معاوضة) یەکێك لە میراتگران بۆی
هەیە واز لە میراتەکە بهێنێت بە خۆبەخشی یان لەبریتی شتێکدا ٤٤٨
ڕێسای (الواهب التراجع عن الهبة اذا كانت لغرض لم يتحقق) بەخشەر دەتوانێت لە
بەخشینەکەی پەشیمانبێتەوە ئەگەر ئامانجی بەخشینەکەی بەدینەهات ٤٥٦
ڕێسای (ليس لعرق ظالم حق) چاندن یان دروستکردنی ستەمکارانە هیچ مافێك
نابەخشێتە دانگبڕکار ٤٥٧
ڕێسای (ما أبطل نكره أبطل لضماره) ئەوەی باسکردنی بەتاڵکەرەوە بێت
پەنهانکردنیشی لە دڵدا هەر بەتاڵکەرەوەیە ٤٥٩
ڕێسای (ما ثبت بالشرع مقدم على ما ثبت بالشرط) ئەوەی بە شەریعەت
چەسپیوە پێشدەخرێت بەسەر ئەوەدا کە بە مەرج چەسپیوە ٤٦٧
ڕێسای (ماثبت على خلاف القياس ففيره لا يقاس عليه) ئەوەی بە پێچەوانەی
پێوانەسازیەوە چەسپیبێت شتێکی تری لەسەر پێوانە ناکرێت ٤٦٨
ڕێسای (ما حرم أخذه حرم اعطائه) ئەو شتەی وەرگرتنی حەرام بێت پێدانیشی
حەرامە ٤٧٠
ڕێسای (ما حرم فعله حرم طلبه) ئەو کارەی کردنی حەرام بێت
بەشوێندانچوونیشی حەرامە ٤٧١
ڕێسای (ما كان اكثر فعلا كان اكثر ثوابا) ئەو خولپەرستیەی کرداری زۆرتری
تێدابێت پاداشتی زۆرتری تێدایە ٤٧٢

Preview sample - page 12 of 15 - Soran University Academic Digital Library

رێسای (ما لایقبل التبعیض، فاختیار بعضه کاختیار کله، واسقاط بعضه کاسقاط کله) ئەو شتانەی دابەشبوون قبوڵ ناکات، هەڵبژاردنی هەندێکی وەک هەڵبژاردنی هەموویەتی، نەویستنی هەندێکیشی وەک نەویستنی هەموویەتی ٤٧٣
رێسای (المباشر ضامن وان لم یتعمد) بکەر زامنە گەرچی بە ئەنقەستیش نەبێت ٤٧٤
رێسای (المتسبب لا یضمن الا بالتعمد) ئەو کەسەی دەبێتە هۆی زیانێک، بەڕەچەس نابێت مەگەر بەئەنقەست ئەو زیانەی گەیاندبێت ٤٧٨
رێسای (المحروم من المیراث لا تأثیر له علی غیره من الورثة بخلاف المحجوب) دەرکراو لە میرات کاریگەریی لەسەر میراتگرەکانی تر نیە بە پێچەوانەی ئەوکەسەوە کە بەهۆی میراتگرێکەوە بێبەش کراوە. ٤٨٠
رێسای (المشغول لا یشغل) خەریککراو بە شتێکی ترەوە خەریک ناکرێت ٤٨٢
رێسای (المشقة تجلب التیسیر) سەختی ئاسانکاری دەهێنێت ٤٨٣
رێسای (المصلحة اساس تشریع الاحکام وتعدیلها والغائها) بەرژەوەندی بناغەی دارشتنی حوکمەکان و هەموارکردن و هەڵوەشاندنەوەیانە ٤٨٥
رێسای (مصیر الاسیر اطلاق سراحه اما من واما فداء) چارەنووسی دیل ئازادکردنە، بێبەرانبەر یان لەبەرانبەر شتێکدا ٤٩٥
رێسای (المطلقة طلاقا رجعیا یلحقها الطلاق اثناء عدتها) تەلاق دراو بە تەلاقی ڕیجعی، لە ماوەی چاوەڕوانیدا هەر تەلاقدراوە ٥٠٢
رێسای (الممتنع عادة کالممتنع حقیقة) ئەوشتەی بە عادەت ناکرێت، وەک ئەوە وەهایە لە راستیدا کردنی ئەستەم بێت ٥٠٤
رێسای (من استعجل الشیء قبل اوانه عوقب بحرمانه) ئەوکەسەی پێش کاتی ئاسایی شتێك پەلەی بەدەستهێنانی بکات، سزاکەی ئەوەیە کە بێبەش دەکرێت لەو شتە. ٥٠٦
رێسای (من اتلف شیئا لنفسه ضمنه ومن اتلفه دفعا لضرره لا ضمان علیه) ئەو کەسەی شتێك بفەوتێنێت لەبەر خاتری خۆی زامن دەبێت، بەڵام ئەگەر لەبەر لابردنی زیانەکەی فەوتاندی زامن نابێت. ٥٠٩
رێسای (من اتلف مال الغیر یکون ضامنا) ئەوکەسەی دارایی کەسێکی تر بفەوتێنێت زامن دەبێت ٥١١
رێسای (من سبق الی المباحات فهو احق بها) ئەوکەسەی پێشتر دەستی گەشتە ڕێپێدراوەکان، مافی لە کەسانی تر لەپێشترە ٥١٣

Preview sample - page 13 of 15 - Soran University Academic Digital Library

ڕێسای (من سعد دين الغير على العدين رده مالم ينو التبرع) ئەوکەسەی قەرزی
کەسێکی تر بداتەوە پێویستە لەسەر قەرزارەکە پارەکەی پێ بداتەوە گەر کەسی
یەکەم نیەتی بەخشینی نەبوو ٥١٥
ڕێسای (من سعى في نقض ما تم من جهته فسعيه مردود عليه) ئەوکەسەی هەوڵی
هەڵوەشاندنەوەی شتێك بدات کە خۆی ئەنجامیداوە، هەوڵەکەی لێوەرناگیرێت ٥١٦
ڕێسای (المنافع غير مضمونة) سوودەکان مسۆگەر نین ٥١٨
ڕێسای (موت احد الورثة قبل توزيع التركة ينسخ مابني على موت الوارث السابق)
مردنی یەکێك لە میراتگران پێش دابەشکردنی میراتەکە هەموو ئەوەی لەسەر مردنی
میراندارى پێشوو بونیاتنراوە هەڵدەوەشێنێتەوە ٥٢٠
ڕێسای (المعسور لا يسقط بالمعسور) ئەوەی بۆمان دەکرێت لەسەرمان لاناچێت
بەهۆی ئەو شتەوە کە ناتوانین بیکەین ٥٣٠
پێتی نوون ٥٣١
ڕێسای (النبيذ حرام قياسا على الخمر) بیرە حەرامە بەپێوانەکردن لەسەر مەی
(خەمر) ٥٣١
ڕێسای (النسب المنطقية بين المصطلحات أربع) پەیوەندیە لۆژیکیەکانی نێوان
زاراوەکان چوارن ٥٣٣
ڕێسای (نسخ القرآن بالقرآن يستلزم اما الجهل او العجز او العبث او الضعف او تغير
المصلحة، والله منزه عن الكل) هەڵوەشاندنەوەی قورئان بە قورئان ئەم حاڵەتانە
دەگەیەنێت: نەزانین یان بێدەسەڵاتی یان بێهودەیی یان لاوازی یان گۆڕانی
بەرژەوەندی، خودلش پاکە لەم خەوشانە) ٥٤١
پێتی هاء ٥٤٤
ڕێسای (هل تقييد المطلق بيان أو تأويل أو نسخ؟) ئایا سنووردارکردنی رەها
ڕوونکردنەوەیە یان تەئویلە یان هەڵوەشاندنەوە؟ ٥٤٤
ڕێسای (هل يخص لفظ العام بسببه الخاص اذا كان السبب هو المقتضي له؟)
ئایا بێژەی گشتی تایبەتدەکرێت بەهۆکارەتایبەتەکەی ئەگەر هۆکارەکە هێنابێتیە
ئارا؟ ٥٤٧
ڕێسای (هل الفسخ يرفع العقد من أصله أو من حينه) ئایا پووچەڵکردنەوە
گرێبەستەکە لە سەرەتاوە لادەبات یان لەکاتی بڕیاری پووچەڵکردنەکەوە ٥٥٠
پێتی واو ٥٥٢
ڕێسای (الواجب لايترك الا للواجب) واز لە واجب ناهێنرێت بۆ واجبێکی تر نەبێت .٥٥٢

Preview sample - page 14 of 15 - Soran University Academic Digital Library

رێسای (الولاية الخاصة اقوى من الولاية العامة) سەرپەرشتیاری تایبەتی بەهێزترە
لە سەرپەرشتیاری گشتی ٥٥٣
رێسای (الولد يتبع خير الابوين دينا) کام لە باوک و دایک ئاینەکەی باشتر بوو ئەو
ئاینە بۆ منداڵ ئەژماردەکرێت ٥٥٧
پیتی یاء ٥٦٢
رێسای (يجمع بين عام وخاص متعارضين بتطبيق العام على ماعدا أفراد الخاص)
کۆکردنەوەی گشتیەک و تایبەتیەکی ناتەبا بە جێبەجێکردنی گشتیەکە دەبێت
بەسەر ئەوتاکانەدا کە تایبەت نەکراون ٥٦٢
رێسای (يحتاط في توزيع التركة اذا كان الخنثى المشكل أحد الورثة) ئەگەر
نێرەمووکی ناڕوون یەکێک لە میراتگران بوو دووربینی دەکرێت لە دابەشکردنی
میراتەکەدا ٥٦٧
رێسای (يحمل المطلق على المقيد اذا اتحدا سببا و حكما) ڕەها سنووردارکراویش
دەگرێتەوە ئەگەر هۆکار و حوکمەکانیان یەک بوو ٥٧٢
رێسای (يغتفر في البقاء ما لايغتفر في الابتداء) ئەوەی لە مانەوەدا چاوپۆشی لێ
دەکرێت لە سەرەتادا چاوپۆشی لێ ناکرێت ٥٩٠
رێسای (يغتفر في التوابع ما لايغتفر في غيرها) ئەو چاوپۆشیەی لە پاشکۆکاندا
دەکرێت لە شتی تردا ناکرێت ٥٩٣
رێسای (يختلف النسخ والتخصيص في امور جوهرية) هەڵوەشاندنەوە تایبەتکردن
هەندێک جیاوازی بناغەییان هەیە ٥٩٥
رێسای (اليقين لا يزول بالشك) دڵنیایی بە دوودڵی لاناچێت ٦٠٢
رێسای (يتحمل الضرر الخاص لدفع ضرر عام) بۆ ڕوونەدانی زیانی گشتی زیانی
تایبەت قبوڵ دەکرێت ٦٠٥
رێسای (يضاف الفعل الى الفاعل لا الآمر مالم يكن مجبرا) کردار دەدرێتە پاڵ
بکەرەکەی نەک ئەوکەسەی فەرمانی پێ کردووە گەر بە زۆر پێی نەکرابێت..... ٦٠٦
رێسای (يحرم كنز الذهب والفضة وكل عملة تحل محلهما في التعامل والتداول)
گلدانەوە و وەبەرنەهێنانی زێڕ و زیو و هەر دراوێک لە مامەڵە و دەساوەسکردندا
جێگای ئەو دوانە دەگرێتەوە حەرامە ٦٠٩
رێسای (ينفسخ عقد البيع تلقائيا باستحالة تنفيذه) ئەو گرێبەستی فرۆشتنەی
جێبەجێکردنی ئەستەم بێت خۆکردانە هەڵدەوەشێتەوە ٦١٠

Preview sample - page 15 of 15 - Soran University Academic Digital Library